

Toets van de ecologische bijdrage van de voorgestelde maatregelen in de Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, voor de periode tot 2010

Patrick Meire, Erika Van den Bergh, Jaap Graveland, Dick de Jong en Stefan Van Damme

Rapportnummer: ECOBE 04 – R70

September 2004

Studie uitgevoerd in opdracht van: PROSES

Colofon

Report Ecosystem Management Research Group ECOBE 04-R70

Text: Stefan Van Damme & Patrick Meire

In cooperation with: Erika Van den Bergh, Jaap Graveland & Dick de Jong

Lay-out: Stefan Van Damme

This publication should be cited as follows: Meire P., Van den Bergh E., Graveland J., de Jong D., Van Damme S. 2003. Toets van de ecologische bijdrage van de voorgestelde maatregelen in de Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, voor de periode tot 2010.

Report University of Antwerp, Ecosystem Management Research Group (ECOBE)

ECOBE 04- R70

Cooperation with :

Rijks Instituut voor Kust en Zee

Instituut voor Natuurbehoud

Corresponding author: Stefan Van Damme (stefan.vandamme@ua.ac.be)

Studie uitgevoerd in opdracht van: PROSES

University of Antwerp "Campus Drie Eiken"

Prof. Dr. P. Meire

Department of Biology

Ecosystem Management Research Group

Universiteitsplein 1

BE-2610 Antwerpen (Wilrijk)

Tel.+32 3 820 22 XX

Fax+32 3 820 22 71

e-mail: voornaam.achternaam@ua.ac.be

<http://www.ua.ac.be/ecobe>

Inleiding

Dit verslag betreft het toetsen van de ecologische effectiviteit van de maatregelen die in de ‘Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium; voorstellen voor besluiten’ voorgesteld worden in het basispakket voor het thema natuurlijkheid.

In een eerste luik wordt een beoordeling gepresenteerd van de effectiviteit van de voorgestelde maatregelen per NOPzone.

Daarna wordt de effectiviteit van het geheel van maatregelen voor de periode tot 2010 afgezet tegen het streefbeeld natuurlijkheid uit de LTV.

In een laatste deel wordt de bijdrage van de voorgestelde maatregelen aan de instandhoudingsdoelstellingen voor de Natura-2000 gebieden van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn beoordeeld.

Voorgestelde besluiten over natuurlijkheid: ruimte voor behoud en herstel

De voorgestelde maatregelen zijn te vinden in de ‘Ontwikkelingsschets 2010’ staat in PDF op de PROSES website www.proses.be. Het is daar te downloaden.

Beoordeling van de effectiviteit van de voorgestelde maatregelen per NOPzone

Methode

In Tabel 1 worden de concrete maatregelen van het basispakket getoetst per NOPzone. De tabel is op volgende wijze verbonden aan het NOP (Van den Bergh et al., 2003). In Tabel 2.2 van het NOP is een prioritering van doelstellingen per deelgebied (NOPzone) weergegeven¹. Deze tabel is de basis waaraan de maatregelen getoets dienen te worden; daar wordt aangegeven welke ecologische functie het best, in welke zone, wordt ingevuld door concrete maatregelen. Welke maatregelen mogelijk zijn staat beschreven in hoofdstuk 3 van het NOP; in de tabellen 5.22 en 5.23 is voor een aantal maatregelen weergegeven hoe goed ze aan deze functies bijdragen. In deze tabellen worden namelijk de typen van maatregelen, zoals ze in het NOP voorgesteld werden in planalternatief A en B, per zone, gescoord voor de verschillende doelfuncties. Deze tabellen dienen, samen met Tabel 2.2 van het NOP, als leidraad om de effectiviteit van de voorgestelde maatregelen uit het basispakket van de ontwikkelingsschets te beoordelen.

¹ Van den Bergh E., Van Damme S., Graveland J., de Jong D.J., Baten I. & Meire P. (2003) Studierapport ontwikkelingsmaatregelen ten behoeve van de Ontwikkelingsschets voor 2010 voor het Schelde-estuarium. Werkdocument/RIKZ/OS/2003.825x: downloadbaar op www.proses.be

Tabel 1 : Beoordeling van maatregelen volgens de ecologische prioritering per zone volgens Van den Bergh et al. (2003). In de bovenste rij staan de ecologische functies (buffafvoer = buffering van afvoer, disp energie = dispersie van energie, meergeul = stimulering van een meergeulensysteem, natuur hab = natuurlijk habitat, turb = turbiditeit, C = koolstof, N = stikstof, O2 = opgeloste zuurstof, P = fosfor, Si = opgelost silicium, primprod = primaire productie, zoöpl = zoöplankton, slikuit = slikuitbreiding, slikdyn = verlaging van de dynamiek van slikgebieden, schoruit = schoruitbreiding, schorverjong = schorverjonging) ; (Rood = zeer belangrijke ecologische prioriteit, donkergeel = belangrijk, lichtgeel = minder belangrijk); (0=de maatregel is niet efficiënt t.o.v. de ecologische prioriteit; + = - matig efficiënt; ++ = - zeer efficiënt); (■ = score van alle maatregelen voor de zone is slecht, ■ = - onvoldoende, ■ = - voldoende, ■ = - zeer goed)

	buff afvoer	disp energie	meergeul	natuur hab	turb	C	N	O2	P	Si	prim prod	zoöpl	benthos	vis	ondiep wate	slikuit	slikdyn	schoruit	schorverjong	wetland	Alle samen
01 Vlakte van de Raan zeereservaat SBZ Zwin vergroting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaalscore				V						V		V	V	V	V	V	V	V			V
02 Vlissingen-Hansweert Braakman sluis	0	0	0	+	0	0	0	0	0	0	+	+	+	+	+	+	0	0	0	0	0
Totaalscore											V	V		V							
03 Hansweert-Grens Bathse Polder	0	0	0	+	0	+	+	0	0	0	+	+	+	+	+	+	0	+	0	0	0
Totaalscore				V						V	V	V	V	V		V					
04 Grens-Burcht Hedwigepolder/prosperpolder Burchtse Weel	0	+	0	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+	0	0	0	0
Totaalscore zonder sigma											V	V	V	V							
Sigmaplan	nog aan te duiden																				
05 Burcht-Temse Hingene stort	0	+	0	+	+	0	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+	0	+	0	0	0
Totaalscore zonder sigma																					
Sigmaplan	nog aan te duiden																				
06 Temse-Dendermonde Bornem meander	0	+	0	+	+	0	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	0
Totaalscore zonder sigma															V	V					
Sigmaplan	nog aan te duiden																				
07 Dendermonde-Gent Meerdam+StOnolfs Berlare Waterhoek Berlare Paardebroek... Berlare Paardenweide Wichelen Bergenmeersen Wetteren Ham Kalkense Meersen Melle meander + vallei Gentbrugse Meersen	0	0	0	+	0	0	+	0	+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+
Totaalscore zonder sigma																					
Sigmaplan	nog aan te duiden																				
08 Durme inrichting Du-vallei	nog aan te duiden																				
09 Zenne-Dijle-Nete	nog aan te duiden																				
Totaalscore zonder sigma																					
Sigmaplan	nog aan te duiden																				

In Tabel 1 werd de prioritering van de doelstellingen per NOPzone uit het NOP overgenomen (dit is de geel-oranje-rood gekleurde achtergrond: Rood = zeer belangrijk, donkergeel = belangrijk, lichtgeel = minder belangrijk).

De beoordeling per NOPzone geeft drie zaken aan:

- Per concrete maatregel wordt aangegeven hoe effectief hij is voor elke functie (0=niet efficiënt; += een zekere efficiëntie; ++ = zeer efficiënt).
- De effectiviteit van het geheel der maatregelen voor belangrijke en zeer belangrijke doelfuncties (respectievelijk rode en donkergele achtergrond) is beoordeeld volgens een vierledig scoresysteem: zeer goed, voldoende, onvoldoende of slecht. Een zeer goede score werd toebedeeld indien de maatregelen een zeer hoge effectiviteit hebben voor een ecologische functie die in de betreffende zone ook een zeer hoge prioriteit heeft. Een hoge en een matige effectiviteit voor een functie die een matige prioriteit geniet scoort voldoende. Een bestaande maar ontoereikende effectiviteit voor een doelstelling met hoge prioriteit scoort onvoldoende. Indien er geen effectiviteit is voor een doelstelling met matige prioriteit is de score eveneens onvoldoende. Een slechte score is toegekend indien de maatregelen niet effectief zijn voor een functie van zeer hoge prioriteit. De effectiviteit van het geheel der maatregelen voor doelstellingen die minder belangrijk zijn (lichtgeel) wordt niet beoordeeld.
- Per zone wordt globaal beoordeeld in hoever het geheel der maatregelen binnen de zone beantwoordt aan de gestelde prioriteiten.

Beoordeling per zone (a.h.v. Tabel 1)

Vlakte van de Raan

De Vlakte van de Raan omvat de aanmelding van een zeereservaat en uitbreiding van het Zwin.

De natuurwaarden en dynamiek van de vlakte van de Raan worden beschermd in zoverre de aanwijzing als zeereservaat daar garant voor staat. Dit is een maatregel die moet verhinderen dat het mondingsgebied wordt aangetast door nieuwe gebruiksfuncties. Het NOP geeft de wenselijkheid aan van beleidsmaatregelen die aan de Vlakte van de Raan een beschermingsstatuut verlenen om het gebied te vrijwaren van onomkeerbare morfologische ingrepen. De maatregel uit de Ontwikkelingsschets is nuttig, is in lijn met de voorstellen uit het NOP, maar realiseert geen ecologische verbetering, hij verhindert enkel een verslechtering. Verder wordt de maatregel in de OS2010 niet gemotiveerd vanuit de wens om de fysische functie van de Vlakte van de Raan (energie-dissipatie) voor de Westerschelde te waarborgen. We benadrukken dat de beschermde staat een groter natuurbelang kan dienen dan alleen behoud van de natuurwaarden ter plaatse. De morfologie van de Vlakte van de Raan heeft invloed op de waterbeweging in de Westerschelde. Voorkomen dient te worden dat de impact van de getijgolf op de laagdynamische habitats in de Westerschelde nog verder toeneemt. Dat is mogelijk het geval bij aanpassingen van het geulenpatroon in en rond de Vlakte van de Raan voor bijvoorbeeld de scheepvaart. Het beschermingsstatuut zou moeten waarborgen dat dergelijke maatregelen alleen zo kunnen worden uitgevoerd dat geen voor de natuur nadelig effect op hydraulica en morfologie van de Westerschelde ontstaat.

De impact van het Zwin op het ecologisch functioneren van de Schelde is door haar ligging beperkt tot het mondingsgebied. Met de uitbreiding van het Zwin door 120 ha ontpoldering wordt aan habitatuitbreiding gedaan en zal het areaal slik, schor en ondiepwaterzone

toenemen, wat ook de avifauna en een aantal vissoorten ten goede komt. Door de beperkte oppervlakte zal de bijdrage aan het optimaliseren van de natuurlijke habitatprocessen, de nutriëntencycli en de opbouw van het pelagiale en benthische voedselweb eerder gering zijn. Het hier opgenomen 25%-scenario werd door de Internationale Zwincommissie aangevoerd als oplossing voor de huidige verzandingsproblematiek van het Zwin. Dit scenario geeft aan wat minimum vereist is om aan de verplichtingen inzake instandhouding van deze SBZ te voldoen. Om beter te scoren zou een meerwaarde gerealiseerd moeten worden door bijvoorbeeld het 50%-scenario op te nemen.

De gezamenlijke maatregelen binnen deze zone scoren als basispakket voldoende. De nood aan habitat-areaal primeert in deze zone en door uitbreiding van het Zwin wordt hieraan tegemoet gekomen. Het zeereservaat zal de bestaande habitats en de huidige ecologisch functies van het gebied vrijwaren, op zich heel nuttig, maar er wordt geen verbetering gerealiseerd.

Westerschelde

Vlissingen - Hansweert

De zone Vlissingen – Hansweert omvat slechts één concrete maatregel: het verbeteren van de waterhuishouding van de Braakmankreek, met een invloedssfeer van ca 110 ha. Ondanks de grote oppervlakte die onderhevig is aan deze maatregel, betreft het hier in de eerste plaats een wijziging van bestaand natuurlijk habitat i.p.v. een uitbreiding van habitat. De prioriteit in deze zone ligt in herstel van natuurlijke habitatvormende fysische processen, de impact op de stroomsnelheden meer stroomopwaarts en op uitbreiding van het areaal ondiepwater. Het voorstel in het basispakket betreft de plaatsing van een beperkt doorlaatmiddel en een getijslag van ca 70 cm, afgestemd op het behoud van de camping en de aanwezige structuur. Voor enige positieve bijdrage op de genoemde doelen zou een getijslag tot ca 1.50 meter nodig zijn. Dat zou o.a. betekenen dat de camping moet worden verplaatst. Op zich is de voorgestelde maatregel nuttig, maar de koppeling van dit project aan zeecultuur, recreatie, toerisme en wonen, zoals nadrukkelijke vooropgesteld in de ontwikkelingsschets houdt gevaren in voor de beoogde ecologische verbetering en moet met de nodige reserves benaderd worden.

Het geheel der voorgestelde maatregelen in deze zone als beantwoording aan de gestelde prioriteiten scoort met deze ene maatregel slecht.

Hansweert - grens

De zone Hansweert – grens omvat als maatregel de inrichting als GGG van de Bathse Polder (100 ha). Voor verschillende functies scoort deze nuttige maatregel goed, maar voor verscheidene van de hoogste prioriteiten is de effectiviteit niet goed. De prioriteit in deze zone ligt in de impact op de fysische processen en op herstel/uitbreiding van laagdynamische habitats. De invoer van een beperkt getij heeft op dat vlak minder effectiviteit dan indien ontpoldering van dit gebied door het verwijderen van een dijkgedeelte voorgesteld werd. Dat geldt des te meer omdat het een relatief hooggelegen (want vrij recent ingepolderd en materiaal gestort) polder betreft waardoor sowieso slechts een geringe getijslag kan worden bereikt en het risico bestaat dat het gebied door opslibbing snel boven de hoogwaterlijn komt te liggen. Door Van den Bergh et al. 2003 zijn naast deze polder daarom ook andere polders voorgesteld (Zimmerman, Hoogland, etc.) die minder hooggelegen zijn, en bevatte hun voorstel voor de Bathse Schorren naast het gedeelte uit de OS2010 ook een wat lager gelegen zuidelijk gedeelte.

In deze zone wordt ook de inrichting van een GGG voor de Hedwige polder voorgesteld. Ook deze draagt in zekere mate bij aan de gestelde doelen, maar omwille van de éénheid met de

maatregel aan de andere kant van de grens worden beiden als één geheel geëvalueerd in het volgende traject.

Het geheel der voorgestelde maatregelen in deze zone als beantwoording aan de gestelde prioriteiten scoort onvoldoende.

Zeeschelde

De aanmelding van de Zeeschelde geul als speciale beschermingszone heeft een behoudend effect en heeft daarom, ondanks het onbetwistbaar nut, geen effectiviteit naar herstel, wel naar behoud.

Herstellen of verbeteren van de migratiemogelijkheden voor vissen van en naar het estuarium is een goede maatregel maar kan in de huidige zeer vrijblijvende formulering niet beoordeeld worden op de bijdrage aan het ecologisch functioneren.

‘Natuurinrichting (door middel van estuariene natuur en/of wetland) van nog aan te duiden en in te richten GOG’s van de actualisatie van het Sigmaplan op zodanige wijze dat ze maximaal bijdragen aan de doelstellingen van natuurlijkheid’: Is een goede intentie maar brengt niet één verbintenis met zich mee en kan dan ook onmogelijk beoordeeld worden. Momenteel worden de maatregelen per zone in de Zeeschelde dan ook beoordeeld los van het voornemen om het Sigmaplan te koppelen aan ecologisch herstel.

Grens – Burcht

In het gebied Grens-Burcht staat de estuariene gradiënt in de habitats onder druk omwille van de verstedelijking en de havenontwikkeling. De prioriteit van het meergeulenstelsel telt in deze zone niet mee. Turbiditeit, zuurstofhuishouding en primaire productie winnen echter aan belang. Energie-dissipatie en uitbreiding van estuariene habitats zijn hoge prioriteiten.

In het grensgebied wordt de inrichting van een GGG met een totale oppervlakte van 400 ha voorgesteld: Hedwigepolder-Prosperpolder. De maatregel gebeurt in combinatie met vergroting van de veiligheid tegen overstromen. In de besluiten voor de veiligheid tegen overstromingen in dit gebied is er echter sprake van 1.000 ha overstromingsgebied in totaal. Afhankelijk van de inrichting van de resterende 600 ha kunnen de ecologische doelstellingen voor deze zone dus een betere invulling krijgen. Vermits hierover echter nog geen concrete informatie voor handen is kan er ook geen beoordeling over geformuleerd worden. Omdat de vaargeul hier smaller is dan in de Westerschelde heeft de uitbreiding van een oppervlakte-eenheid estuariene natuur relatief meer belang. Ontpolderen zou hier als maatregel beter scoren. Een ontpoldering van de Hedwigepolder zou als bijkomend positief effect hebben dat de hoofdgeul van het Verdronken Land van Saeftinge een oost-west doorstroming zou krijgen, wat de kansen op schorverjonging in het gebied zou doen toenemen. Gezien de dimensieverhouding riviergeul-aangetakte ruimte, scoort overstromingsgebied onder gereduceerd getij niettemin ook goed, al blijft ontpoldering een nog betere optie.

Over de volledige lengte van het verstedelijkte en havenontwikkelingsgebied, met zeer schaars buitendijks habitat, wordt tot aan de Burchtse Weel geen enkel voorstel geformuleerd, aan de bedreiging van de estuariene gradiënt wordt dus weinig tot niet verholpen tussen Lillo en Burcht.

De omschrijving ‘Ontwikkeling van natuurgebied met respect voor het landschap en de bestaande historische functies langs de Schelde, het NOP, waarvoor op lokaal niveau reeds stappen richting planning en uitvoering genomen zijn’ voor het Burchtse Weel (70 ha) laat weinig inschatting van de effectiviteit toe. In het NOP werden twee verschillende voorstellen geformuleerd voor dit gebied. Aangezien hier geen specificaties weergegeven zijn gaan we uit van alternatief B, het plaatsten van een doorlaatmiddel. Op zich is dit een maatregel conform

het NOP, maar hij beantwoordt onvoldoende aan de gestelde ecologische prioriteiten voor deze zone.

Het geheel der maatregelen, voor zover bekend komt als basispakket in deze zone onvoldoende tegemoet aan de gestelde prioriteiten. Een optimale inrichting van de Burchtse en het Galgenweel en optimalisatie van het bestaande buitendijks gebied door vb het afgraven van stortten zou hieraan verhelpen. Indien de Hedwigepolder bovendien ontpolderd zou worden, zou de score voor deze zone voldoende tot zeer goed zijn.

Burcht – Temse

In de zone Burcht – Temse staan dispersie van tidale energie, turbiditeit, zuurstofhuishouding, de opbouw van het voedselweb en het uitbreiden van estuarien habitat hoog op de prioriteitenlijst. Ook het bufferen van de bovenafvoer wordt hier belangrijk.

In deze zone wordt enkel het afgraven van het stort van Hingene voorgesteld. Dit is een zeer goede en prioritair uit te voeren maatregel die bijdraagt aan heel wat aspecten van de doelfuncties, op voorwaarde dat de waterkerende dijk landwaarts komt te liggen.

Wat de besluiten over veiligheid tegen overstromingen betreft wordt in de OS beslist om in de zone tussen de Rupelmonding en de Dendermonding 1.000 tot 2.000 ha GOG aan te leggen waarbij door natuurontwikkeling eveneens een bijdrage wordt geleverd aan het streefbeeld natuurlijkheid. Deze gebieden zijn echter nog niet aangeduid maar koppeling van deze nog aan te duiden gebieden voor het Sigmaplan aan natuurinrichting biedt kansen om verder invulling te geven aan afdoend ecologisch herstel.

Met een ontpoldering van 7ha als enige maatregel voor een groot gebied met heel wat knelpunten scoort het geheel der maatregelen voor deze zone slecht. Indien ook de andere maatregelen, die in het NOP voor deze zone als prioritair gesteld werden, zouden uitgevoerd worden (afgraven van het stort achter de Ballooi en ontpoldering van het Groot Schoor van Bornem) zou de score, met 30 ha extra, verbeteren. Samen met maatregelen uit het Sigmaplan kan hierdoor een score van zeer goed bekomen worden.

Temse – Dendermonde

Deze zone heeft vele prioriteiten, enkel C, P, en de dynamiek van de slikken worden als minder belangrijk beschouwd.

Voor deze zone wordt maar één maatregel voorgesteld: ‘Ontwikkeling van natuurgebied met respect voor het landschap en de bestaande historische functies langs de Schelde, het NOP, waarvoor op lokaal niveau reeds stappen richting planning en uitvoering genomen zijn’ voor de meander van Bornem (950 ha), niet nader omschreven. Dit laat weinig inschatting van de effectiviteit toe. De oppervlakte-weergave is zeer ruim maar niet nader bepaald, er kan dan ook geen rekening mee gehouden worden. In het NOP werden twee verschillende voorstellen geformuleerd voor dit gebied. Aangezien hier geen specificaties weergegeven zijn gaan we uit van alternatief B, het realiseren van een dode arm door het plaatsen van een doorlaatmiddel. Dit is een goede maatregel die bijdraagt aan heel wat aspecten van de doelfuncties.

Wat de besluiten over veiligheid tegen overstromingen betreft wordt in de OS beslist om in de zone tussen de Rupelmonding en de Dendermonding 1.000 tot 2.000 ha GOG aan te leggen waarbij door natuurontwikkeling eveneens een bijdrage wordt geleverd aan het streefbeeld natuurlijkheid. Deze gebieden zijn echter nog niet aangeduid maar koppeling van deze nog aan te duiden gebieden voor het Sigmaplan aan natuurinrichting biedt kansen om verder invulling te geven aan afdoend ecologisch herstel.

Met dit doorlaatmiddel als enige maatregel in deze zone scoort het geheel der maatregelen slecht. Indien ook de andere maatregelen, die in het NOP voor deze zone als prioritair gesteld werden, zouden uitgevoerd worden (ontpolderen van Uiterdijk en het Groot Schoor van Hamme) zou de score, met 40 ha volwaardig intergetijdengebied extra, gevoelig verbeteren tot voldoende of zeer goed.

Dendermonde – Gent

Ook deze zone heeft vele prioriteiten, enkel C en de dynamiek van de slikken worden als minder belangrijk beschouwd. De buffering van piekdebieten is in deze zone van zeer groot belang omdat hiermee uitspoelingsgevaar voor plankton kan tegengegaan worden.

In deze zone worden vele maatregelen voorgesteld, de ene al specifiek omschreven dan de andere. De inrichting van de Kalkense Meersen als wetland is een goede maatregel, conform het NOP en die aan belangrijke doelfuncties voor het gebied tegemoet komt. Ook de inrichting van de Paardeweide en de Bergemeersen voor natuurontwikkeling dragen bij. Aangezien niet nader omschreven is om welk soort natuurontwikkeling het hier zou gaan kan de bijdrage aan de verschillende ecologische doelen niet weergegeven worden. Hetzelfde geldt voor de resterende maatregelen die vallen onder de noemer ‘Ontwikkeling van natuurgebied met respect voor het landschap en de bestaande historische functies langs de Schelde, het NOP, waarvoor op lokaal niveau reeds stappen richting planning en uitvoering genomen zijn’ (Meerdam en Sint-Onolfspolder, Waterhoek, Paardebroek en Heidemeersen, Ham, de Gentbrugse Meersen en de Scheldemeander en vallei te Melle). Om toch enige waardering mee te geven gaan we uit van wetland ontwikkeling en het inrichten van een dode arm door het plaatsen van een doorlaatmiddel. Dit soort maatregelen is hier op zijn plaats en conform het NOP.

Het geheel der maatregelen kan hier gezien de vaagheid onmogelijk beoordeeld worden. Het is dan ook niet mogelijk een totaalscore weer te geven.

Wat de besluiten over veiligheid tegen overstromingen betreft zijn in de OS geen beslissingen genomen met betrekking tot dit gebied, er is dan ook geen koppeling mogelijk. Het is echter mogelijk dat zich in het kader van het Sigmplan kansen aanbieden om verder invulling te geven aan ecologisch herstel. Dit zou de score voldoende tot zeer goed kunnen maken, gesteld dat de maatregelen voldoende concreet worden voorgesteld.

Durme

De grote prioriteiten voor de Durme liggen in de optimalisatie van het natuurlijk habitat in als zijn aspecten, de opbouw van een volledig voedselweb en de nutriënten cycli. De mogelijkheden voor deze kalme en ondiepe zijtak zijn uitzonderlijk omdat er geen randvoorwaarden meer zijn voor scheepvaart. Ook de uitdagingen zijn groot, door de onthoofding zijn de water- en sedimenthuishouding momenteel zeer problematisch.

‘Een ruime aanzet tot een landschappelijke herinrichting van de Durme en haar vallei, rekening houdend met de bestaande bestemmingen en plaatselijke toestand’ is zeer vaag en vrijblijvend geformuleerd. **Deze ‘maatregel’ of geheel van maatregelen laat, ondanks de theoretisch zeer hoge potenties helemaal geen beoordeling toe zonder verdere specificaties.**

Zenne-Dijle-Nete

Voor de zone Zenne-Dijle-Nete is geen enkele specifieke maatregel voorgesteld. De score kan daarom niet anders dan slecht zijn voor deze ecologisch belangrijke zone.

Wat de besluiten over veiligheid tegen overstromingen betreft wordt in de OS echter beslist om ter hoogte van de Zennemonding ongeveer 250 ha GOG aan te leggen waarbij door natuurontwikkeling eveneens een bijdrage wordt geleverd aan het streefbeeld natuurlijkheid. De inrichting en preciese afbakening van deze gebieden liggen echter nog niet vast maar ze bieden zeker kansen om invulling te geven aan ecologisch herstel.

Beoordeling van de effectiviteit van het geheel van maatregelen voor de periode tot 2010 afgezet tegen het streefbeeld natuurlijkheid uit de LTV

LTV-doelen

In de LTV staan de ecologische doelen voor het Schelde-estuarium verwoord. Deze zijn hieronder kort samengevat:

1. Binnen het estuarium komt een grote diversiteit aan habitats voor, mn slikken, schorren, ondiep water en platen in zoet, brak en zout water. De bijbehorende levensgemeenschappen komen duurzaam voor en zijn waar mogelijk versterkt.
2. Daartoe is ruimte gecreëerd voor natuurlijke dynamische fysische, chemische en ecologische processen. Het meergeulenstelsel in de Westerschelde, inclusief vrijbewegende nevengeulen moet gehandhaafd blijven.
3. De waterkwaliteit is niet meer beperkend.

Daarnaast wordt het handhaven van de natuurlijkheid van het Schelde-estuarium genoemd als referentiekader.

Beoordeling

Principe

Het leidend principe van de voorgestelde besluiten: ruimte voor behoud en herstel, is volledig in overeenstemming met de LTV.

Basispakket

Het Nederlandse pakket maatregelen is in globo onvoldoende. Ten eerste ligt bij de voorgestelde maatregelen sterker de nadruk op het mondingsgebied dan gemotiveerd kan worden uit de probleemanalyse in de OS2010: verreweg de belangrijkste problemen bevinden zich in de Schelde en Westerschelde en kunnen het beste daar worden aangepakt. Met de uitbreiding van het Zwin wordt weliswaar een habitatuitbreiding gerealiseerd; de impact op het ecologisch functioneren van de Schelde is door haar echter ligging uiterst beperkt. De natuurwaarden en dynamiek van de vlakte van de Raan worden beschermd in zoverre de aanwijzing als zeereservaat daar garant voor staat, maar hier dient aan te worden toegevoegd dat ingrepen die fysische gevolgen kunnen hebben voor de Westerschelde moeten worden uitgesloten of gemitigeerd of gecompenseerd.

Ten tweede is er geen enkele maatregel die leidt tot versterking van natuurlijke fysische habitatvormende processen (tweede element uit LTV-streefbeeld natuurlijkheid), de uitbreiding van buitendijks areaal ondiep water, de verlaging van de dynamiek van slikken of de vorming van nieuw laagdynamisch slik of jong schor (eerste LTV-element; jong schor ook prioritair vanuit de Habitatrictlijn). Het streefbeeld noemt letterlijk (als uitwerking van

‘ruimte voor processen’): “door ruimte te laten aan processen voor opbouw en afbraak worden kansen voor uitbreiding van het areaal intergetijdengebied benut”.

De voorgestelde doorlaatmiddelen hebben zeker natuurrendement, maar leiden niet tot natuurlijke, estuariene slikken en schorren in de betekenis van het streefbeeld of in de betekenis van de Vogel- en Habitatrichtlijn. De VHR vereist een zodanige “structure and function” van het estuarium dat instandhouding van de kwalificerende habitats gewaarborgd is. De huidige *structure and function* is duidelijk onvoldoende, ook volgens de OS2010, en de voorgestelde maatregelen brengen daarin voor de Westerschelde nauwelijks verbetering.

Bovengenoemde principes van ruimte voor natuurlijke processen (LTV) en behoud van de goede ‘structure and function (VHR) worden voor de Westerschelde door ontpoldering – verwijderen van (flinke delen van) dijken en dijkeruglegging – aanzienlijk beter bediend dan door doorlaatmiddelen. Voor een onderbouwing daarvan verwijzen we naar onder andere pagina 39-40 en de tabellen 5.22 en 5.23 uit Van den Bergh et al. 2003. Vandaar dat het NOP-voorstel voor de Westerschelde vrijwel uitsluitend ontpolderingsvoorstellen bevatte, en doorlaatmiddelen hoofdzakelijk reserveerde om binnendijkse kreken weer aan te takken.

Het rendement voor benthos en steltlopers (Vogelrichtlijnsoorten) van doorlaatmiddelen is geringer dan van ontpoldering via dijkeruglegging.

Ten derde ligt de nadruk van de voorgestelde maatregelen nu op het brakke deel. Dat doet onvoldoende recht aan de geconstateerde problemen met betrekking tot erosie van slikken en schorren, de effectiviteit van maatregelen voor energie-dissipatie (zo westelijk mogelijk) en het vergroten van de benthosgemeenschap, met name de voor vogels belangrijke tweekleppigen. Het streefbeeld noemt expliciet het behoud en de ontwikkeling van een grote diversiteit van habitats, in zout, brak en zoet (zie beschrijving streefbeeld hierboven).

Op grond van het voorgaande bevelen we voor Nederland het volgende aan.

- 1) Het vergroten van aandeel ontpoldering in het Basispakket voor de Westerschelde. Vanuit het oogpunt van ‘versterking habitatvormende processen’, vermindering energiedissipatie, creëren van prioritair habitat (jong schor, laagdynamisch slik), verbeteren foerageermogelijkheden voor steltlopers (Vogelrichtlijn) kan dat het beste in De Braakman. De meerwaarde van een ontpoldering in de Hedwigepolder (boven een doorlaatmiddel) is vanuit procesoogpunt en voor benthos en de meeste soorten steltlopers bijvoorbeeld al minder groot; dat geldt ook voor Bathse Schorren.
- 2) Het toevoegen aan het basispakket van andere voorstellen voor ontpoldering. Aangezien de kennis sinds de voorstelling van de planalternatieven (Van den Bergh et al., 2003) erop is vooruitgegaan, moet de voorstelling van andere maatregelen mogelijk zijn, vooral in het licht van de evolutie van de kennis inzake morfologie. Met name de Kop van Ossensisse (Molenpolder, Hooglandpolder etc.) scoort dan goed omdat er naast de genoemde lokale habitatwinst ook gunstige fysische effecten op habitats in de nabije gelegen gedeelten van de Westerschelde (omzetting van hoogdynamisch in laagdynamisch areaal intergetijdengebied) te voorzien zijn. Een ander geschikt gebied is de Everingepolder + van Hattumpolder + Zuidpolder (ca. 250 ha). De polders liggen niet al te hoog. Naast uitbreiding van schor en slik wordt ook een verbinding tot stand gebracht met twee bestaande buitendijkse schor- en slikgebieden waardoor een aaneengesloten schor- en slikgebied ontstaat. schaalvoordeel optreedt. Beide projecten nemen een belangrijke plaats in zowel in het NOP-voorstel van Van den Bergh et al. als in het voorstel van de verenigde natuur- en milieuverenigingen.

Door het toevoegen van deze twee projecten wordt het basispakket ook wat betreft locatiekeuze meer in evenwicht gebracht met de problemen van het estuarium: het aandeel maatregelen in de Westerschelde wordt vergroot in vergelijking met de monding, en in de Westerschelde neemt het aandeel maatregelen in het zoute deel toe ten opzichte van die in het brakke deel (Bathse schorren, Hedwige-Doel).

In het basispakket staat een term van onzekerheid die een beoordeling enigzins belemmert: 'natuurinrichting van NOG AAN TE DUIDEN ... GOG's uit de actualisatie van het Sigmaplan'. De beoordeling is daarom gebeurd voor het basispakket exclusief deze nog niet concreet geformuleerde maatregelen (zie Tabel 1).

Aan Vlaamse zijde voldoen de voorgestelde maatregelen in globo niet aan de LTV, er is echter een kans dat dit verandert indien bijdrage aan natuurherstel echt deel gaat uitmaken van de uitvoering van het Sigmaplan, zoals dat ook meerdere malen het besluit is in de OS bij de voorstellen tot besluiten voor veiligheid.

In de zone Grens-Burcht zijn de mogelijkheden van het Sigmaplan beperkt, maar daar is een relatief grote oppervlakte overstromingsgebied voorgesteld dat voldoet aan de specifieke prioriteiten van deze zone.

In het zoetwatergetijdengebied, dat op Europese schaal qua habitat heel belangrijk is, is een evenwichtige verdeling van soorten maatregelen voorgesteld, incl. ondermeer de rechtstreekse verruiming van het systeem door stortafgraving, ontwikkeling van de Durmevallei, wetland-ontwikkeling, aantakking van oude meanders en inrichting van verdere mogelijkheden voor vismigratie. De formulering is in de meeste gevallen voor de Zeeschelde echter veel vager en vrijblijvender dan voor de Westerschelde zodat een echte goede beoordeling onmogelijk is voor de meeste zones.

Wat de inrichting als GGG's betreft moet opgemerkt worden dat het niet a priori met zekerheid is vast te stellen welk habitat er verwacht kan worden. Dit hangt o.a. af van de configuratie van in- en uitwateringssluizen.

Schelde-Landschapspark

Het idee van een landschapspark werd reeds meer dan 30 jaar terug gelanceerd en is tot op heden nooit gerealiseerd. Hoewel een dergelijk initiatief heel veel mogelijkheden biedt om in de brede vallei van de Schelde een aantal initiatieven te ontwikkelen en aldus het maatschappelijk draagvlak te verbreden lijkt ons dit niet het aangewezen instrument om de doelstellingen van ProSes en de LTV te realiseren. Immers binnen een landschapspark is het vooral de bedoeling dat initiatieven van onderuit groeien en zo kunnen leiden tot een meerwaarde voor de regio, vaak heel lokaal. Hier gaat het duidelijk over de inrichting van een zeer groot gebied waarbij de belangen die van de steden en gemeenten zeer sterk overstijgen. Bovendien hebben maatregelen op één plaats verstrekkende gevolgen op andere plaatsen (bv. GOG's zorgen voor veiligheid voor een grote regio. Het gaat dan ook a priori over initiatieven die vanuit een hogere overheid moeten worden tot stand gebracht. Het concept van een landschapspark is hiervoor niet werkbaar, te meer daar er geen enkele juridische basis is voor een dergelijk samenwerkingsverband. Het kan dan ook enkel op basis van vrijwilligheid werken. Wel is het denkbaar dat op termijn, wanneer de projecten uit de ontwikkelingsschets en het Sigmaplan werden gerealiseerd, een grensoverschrijdend landschapspark de mogelijkheid kan bieden om een aantal zaken in de gehele regio verder te ontwikkelen. Op die manier kan gestreefd worden naar kwaliteitsverhoging. Op die wijze kan eventueel zelfs een bijdrage gebracht worden in het beheer. Het landschapspark kan dan ook niet bedoeld worden als dé invulling van het natuurluik voor de Ontwikkelingsschets (estuariene natuur), maar moet worden gezien als een additionele maatregel die ertoe kan bijdragen dat het

draagvlak bij gemeenten voor natuurontwikkeling (waaronder estuariene natuurontwikkeling) toeneemt en er meer ruimtelijke kwaliteit en samenhang tussen nu vaak afzonderlijke maatregelen ontstaat en de gemeenten meer gaan samenwerken. In die optiek is deze maatregel wel zeer nuttig.

Synergie tussen natuur en andere functies

Het nastreven van synergie tussen natuur en andere functies is, zoals de voorstellen zijn verwoord, niet in tegenspraak met de doelen van LTV. In het basispakket zitten een aantal maatregelen die gebed zijn in gemeentelijke (ruimtelijke structuur)plannen. Daar moet wel gewaakt worden dat de maatregelen in hoofdzaak natuurontwikkeling beogen en niet recreatie als hoofdfunctie hebben.

Bijdrage van de voorgestelde maatregelen aan de instandhoudingsdoelstellingen

Tijdens de opmaak van dit rapport waren de instandhoudingsdoelstellingen nog niet gekend. Er is geen beoordeling.